

KOLME (INTER)SUBJEKTIIVSUSMARKERI LUGU: *EHK, ÄKKI, JÄRSKU*

Helle Metslang

Tartu Ülikool, EE

helle.metslang@ut.ee

Kokkuvõte. Polüsemsetel sõnadel *ehk*, *äkki* ja *järsku* on erinevaid tähendusi ja kasutusi, kuid kõigile kolmele ühine on toimimine episteemilise modaalsuse partiklina. *Ehk* on eesti keeles tõenäoliselt alati partiklina toiminud. *Äkki* on korpuseandmete põhjal hakanud toimima ka modaalpartiklina 20. sajandi jooksul. *Äkki* sünonüümil *järsku* leidub mõningaid kasutusi modaalpartiklina, kuid partiklistumine on veel üsna algusjärgus. Alles kujuneva partiklina kopeerib *järsku* neid funktsioone, mis samatähenduslikul sõnal *äkki* ilmselt sammhaaval on kujunenud. Partikli *ehk* kasutuses domineerib subjektiivsus (kõneleja hinnang lause sisule), *äkki* ja *järsku* puhul on valdav intersubjektiivne kasutus (miratiivsus, mitmesugused küsivad ja direktiivsed suhtlusfunktsioonid ja nende pehmemdamine). Eri partiklitel on erinevad registrieelistused. Vana ja väljakujunenud partikkel *ehk* esineb enam kirjalikes registrites, nii netis kui trükitekstides. Uuemad partiklid *äkki* ja *järsku* levivad ennekõike suulises ja seejärel netisuhtluses. Seejuures paistavad mõned tekstiliigid (foorumid, netikommentaarid, tabloidajakirjandus) silma eripäraste kasutusviisidega.

Märksõnad: episteemiline modaalsus, (inter)subjektiivsus, miratiivsus, partiklid, registrid, eesti keel

DOI: <https://doi.org/10.12697/jeful.2023.14.2.11>

1. Sissejuhatuseks

Sõnade teed võivad vahel olla sõnulseletamatud. Siinne kirjutis püüab seletada kolme sõna toimimist pragmaatiliste partiklitena, liikudes pragmaatika, leksikaalsemantika ja grammatika piirialadel. Need alad on Renate Pajusalu mängumaa, siin on teda ikka kohatud avastamas sõnade ja struktuuride põnevaid teid ja radu (vt nt Pajusalu 2008, 2014; Habicht jt 2018). Soovin juubilarile neil teedel uusi seiklusi ja avastusi.

Polüsemsetel sõnadel *ehk*, *äkki* ja *järsku* on erinevaid tähendusi ja kasutusi, kuid kõigile kolmele ühine on toimimine episteemilist

modaalsust väljendava, oletava partiklina, nagu näiteks lausetes *Ehk ei hakka homme sadama, Äkki on homme ilus ilm, Järsku hakkab homme sadama*. Selle tähenduseni on need sõnad jõudnud eri teid pidi. Partikkel toimib diskursusemarkerina nii subjektiivsetes kui intersubjektiivsetes funktsioonides, väljendades esimesel juhul kõneleja/kirjutaja suhtumist lause/lausungi sisse, teisel juhul kaasates kaassuhtlejat. Nagu on näidanud ka senised uurimused, varieerub eri diskursusemarkerite kasutus eri viisil sõltuvalt suhtlusolukorrast, kontekstist, registrist, tekstiliigist (vt nt Hennoste jt 2021).

Vaatlen artiklis võrdlevalt nende kolme markeri kujunemise tausta eesti kirjakeele andmete põhjal ja kasutust tänapäeva eesti keele registrites ja tekstiliikides, otsides vastuseid järgmistele küsimustele:

- Kui levinud on sõnade *ehk, äkki ja järsku* kasutus episteemilise partiklina?
- Milliseid subjektiivseid ja intersubjektiivseid funktsioone need sõnad kannavad?

Kõik kolm partiklit kuuluvad pragmaatiliste partiklite seas modaalpartiklite rühma (vt Hennoste, Klumpp & Metslang 2022: 8). Partikliks kujunemise protsessi on käsitletud nii grammatiseerumisena, leksikaliseerumisena kui pragmatiseerumisena (vt nt Degand & Evers-Vermeul 2015; Hennoste jt 2022; Prillop & Habicht 2022). Partiklite kujunemist olen vaadanud vana kirjakeele korpuse (VAKK) ja 1890.–1980. aastate eesti kirjakeele korpuse (niitkorpus) põhjal. Markerite kasutust tänapäeva keeles vaatlen, toetudes subjektiivsuse ja intersubjektiivsuse käsitlusele (vt nt Narrog 2017) ja projekti PRG341 tööühiku väljatöötatud põhimõtetele (inter)subjektiivsuspartiklite analüüsiks eri registrites ja tekstiliikides (Hennoste jt 2021; vt ka nt Biber & Conrad 2009). Põhiliseks analüüsimaterjaliks on korpus „Pragmatika“, mis sisaldab keelematerjali 11 tekstiliigist võrdsetes mahtudes, kokku 5,5 mlj sõnet (Prillop jt 2021). Analüüsimetodiks on korpuspragmaatiline analüüs, mis ühendab keelendi pragmaatilise funktsiooni kvalitatiivset analüüsi kvantitatiivse kirjeldusega (vt Prillop jt 2021; Rühlemann 2019).

Artikkel koosneb kuuest osast. Siinsele sissejuhatusele järgnev teine osa tutvustab uuritavate sõnade polüseemiat ja partiklifunktsiooni diakrooniat. Kolmas osa annab korpusematerjali põhjal kvantitatiivse ülevaate vaadeldavate sõnade esinemisest partiklitena eri registrites ja tekstiliikides. Neljas osa vaatlleb kvalitatiivselt partiklite subjektiivseid

ja intersubjektiivseid funktsioone korpusmaterjalis. Viies osa lisab mõningaid võrdlusjooni muude partiklite taustal ning kuues osa võtab uurimistulemused kokku.

2. Sõnade *ehk*, *äkki*, *järsku* mitmepalgelisus ja selle kujunemine

2.1. *Ehk*

Muutumatu sõna *ehk* toimib tänapäeva kirjakeeles kahes põhilises leksikaalgrammatilises funktsioonis: modaalpartiklina ja sidesõnana. Modaalpartiklina osutab *ehk* Sõnaveebi¹ järgi „oletatavale või loodetavale võimalusele, milles siiski ei olda päris kindel“, näiteks *See asi annab ehk veel korraldada*. Modaalne *ehk* esineb ka „tagasihoidlikus kõnetluses, eriti mingit soovi või palvet esitades“, näiteks *Ehk saad mulle natuke raha laenata?* Sidesõnana seob *ehk* „üht ja sama mõistet tähistavaid või sama tähendust selgitavaid sõnu“, näiteks *diameeter ehk läbimõõt*. Eesti kirjakeele seletussõnaraamat (EKSS) toob välja veel kaks nüüdseks kirjakeelest taandunud siduvat funktsiooni: disjunktiivne (*tulge minu tuppa ja istuge seal, ehk visake voodisse pikali*) ja kontsessiivne (*Särgava rahva meeleolu ei näinud olevat just mitte kõige lõbusam, ehk selles ei heinakoristamise töö ega ka ilm ei võinud olla süüdi*). Tänapäeva keeles on nende suhete tavalisteks väljendajateks sidesõnad *või* ja *kuigi*. Modaalset tähendusest on välja kasvanud ka kasutus nimi-sõnana, näiteks *ehku peale* 'oletamisi'.

Vanim neist tähendustest ongi ilmselt modaalne, mis leidub sama algupäraga sõnal ka lähisugulaskeeltes, näiteks soome *ehkä*. Siduvad funktsioonid on tõenäoliselt välja kasvanud modaalset kasutusest. Kõiki eeltoodud funktsioone, sh modaalset (1; näite allikas Prillop jt 2006: 199), leidub varasemate sajandite tekstides, kus *ehk* on vägagi sage sõna. Näiteks otsing vana kirjakeele korpusel VAKK annab 7062 sõna *ehk* esinemist (seevastu *äkki* neli ja *järsku* seitse).

- (1) Hüüdke nende peäle monnikord, **ehk** siis jäwad nattuke taltsimaks. (1732)

¹ *ehk*. EKI ühendsõnastik 2022. Eesti Keele Instituut, Sõnaveeb 2022. <https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/ehk/1> (25.01.23).

Vanas kirjakeeles on ülivaldav disjunktiivne kasutus, mida tänapäeva keeles teeb sidesõna *või*. Teist, tänapäevalgi tuntud rinnastusetüüpi – sünonüümide seostamist (vt 2) – esineb mõnevõrra juba ka vanas kirjakeeles (Prillop jt 2006).

- (2) ..agga nüüd saab keik se Piibli **ehk** Jumjala pühha Kirja ramat hopis teie kätte. (VAKK, 1739)

Sünonüümide (vm sama referenti tähistavate lauseosade) rinnastust on eesti lingvistikas käsitatud nii ühendava (kopulatiivse) rinnastuse seletava alltüübina kui eraldava (disjunktiivse) rinnastusena (Erelt jt 1993: 219; Prillop jt 2006; Erelt 2017: 615–617), rinnastuse tüpoloogilises käsitluses (Haspelmath 2007: 27) ka disjunktiivse rinnastuse all metalingvistilise disjunktsioonina. Niisiis on sõna *ehk*'i puhul modaalne funktsioon tõenäoliselt vanem ja rinnastus sellest välja kasvanud. Arenguahelat episteemilisest markerist disjunktsiooni markeriks on mujalgi täheldatud, näiteks slaavi keelte disjunktiivse sidesõna *ili* puhul (Kuteva jt 2019: 321).

2.2. Äkki

Ka adverb äkki on ühine teiste läänemeresoome keeltega, tõenäoliselt sama algupära mis adjektiiv *äge* (ETY). Tänapäeva eesti keeles on sõnal *äkki* kaks tähendust: 1) „ootamatult, korraga, ette nägematult, ette teatamata vms“ (*Äkki läks pimedaks*), 2) oletuse või kahtluse väljendamine (*Muretses kogu tee, et äkki ei jõua rongile*) (Sõnaveeb, EKSS). Vana kirjakeele korpuses leidunud neli kasutusjuhtu on leksikaalses (viisiadverbi või -adjektiivi) tähenduses. Teist, modaalset tähendust ei leidu niitkorpuse tekstides kuni 20. sajandi alguseni. Modaalset tähendust ei ilmne ka 19. sajandil talletatud eesti regilauludest (ERAB), seal esineb sõna *äkki* vaid leksikaalsena (parallelismis vastavuses sõnadega *rutusti*, *pakilt*).² Esimene modaalne kasutus on niitkorpuse 1930. aastate ajakirjandustekstis (3).

- (3) Ühe öölokaali ukسلäwe eest leiti kord roheline saba. Kallis ja kena riidekene. Kogu lokaali publik imetles. Igaüks pistaks meeeldi põue. Ent ei julge. **Äkki** wõib ilmuda sabaomanik. (1930 AJA)

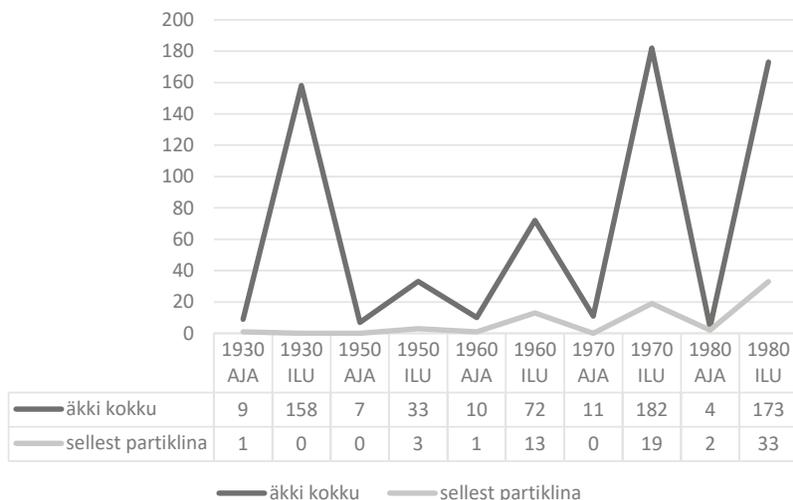
2 Et sõna *äkki* modaalne kasutus on eesti keeles toimunud eriareng, viitab ka selle kasutuse puudumine sama päritoluga soome sõnal *äkkiä*, mis toimib üksnes viisiadverbina.

Äkki episteemiline kasutus hakkab sagenema alates 1950. aastatest, eriti ilukirjandustekstides (vt joonis 1). Võib oletada, et nihe on toimunud suulises keeles, mida ilukirjanduse keelekasutus kajastab. Sildkontekstiks kahe tähenduse vahel on tõenäoliselt juhud, kus lause sisu on mingis mõttes ootamatu või uus, või teema muutub – tegevuse äkilisus kandub üle sündmuste arengu äkilise pöörde oletamisele (4). Pöördelisust toob esile sagedane järjend *aga äkki* (5) (vt ka (39) osas 4.2). Niitkorpusest seda järjendit küll välja ei tulnud, kuid näites (4) väljendab *ja* pigem vastandust, mida võiks tähistada ka *aga*.

- (4) Sest ... keegi ei või ju öelda, millal meie aeg otsa saab. Ja siis võib **äkki** selguda, et me pole midagi ära teinud, oleme ainult valmistunud midagi tegema. (1960 ILU)
- (5) Arst vaatab, et on nagu tuulerõuged, **aga äkki** on ahvirõuged. (2022 G)

1930.–1970. aastate materjalis esineb partikkel *äkki* väitvates lausetes, 1980. aastatel lisanduvad küsimused ja direktiivid, seeläbi võtab maad ka intersubjektiivne kasutamine.

- (6) Või oled kahe aasta jooksul natukene inimesex saanud ja teadki **äkki**? (1980 ILU)
- (7) „**Äkki** hakkaks äraarvamist mängima?“ küsib Leopold õrritades. (1980 ILU)



Joonis 1. Sõna *äkki* viisiadverbina ja modaalpartiklina eesti kirjakeele korpuses (1890–1980).

Äkki tähendusnihkega analoogiline on vene viisiadverbi *vdrug* epis-teemiline kasutus, mis samuti esineb ennekõike ühendis *a vdrug 'aga äkki'* ja alustab küsilauseid (8). Kuivõrd *äkki* partiklikasutuse levik ilm-neb alates 1950. aastatest, ei saa välistada vene malli tuge.

- (8) *A vdrug groza?* (Tolkovye)
 aga äkki äike
 'Aga äkki tuleb äike?'

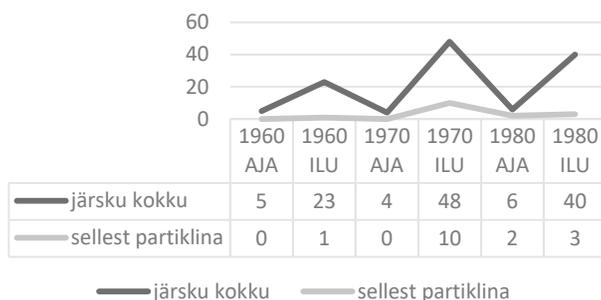
2.3. *Järsku*

Järsku on *äkki* sünonüüm viisiadverbina ja ka modaalpartiklina. Ta on kasutuselt harvem, samalaadne tähendusnihe on korpusematerjalis hilisem, modaalse kasutuse osakaal vähesem. Samas tuleb *järsku* kasu-tusse *äkki* eeskujul kohe ka intersubjektiivsetes funktsioonides, mis *äkki* puhul kujunesid ajapikku. Modaalne kasutus ilmneb niitkorpuse tekstides alates 1960. aastatest, ennekõike ilukirjandustekstides – näi-tes (9) juba küsimust markeerivana –, kuid mõnevõrra ka ajakirjandus-tekstides (10) (vt joonis 2).

- (9) „Mhm, kas te pole **järsku** sugulasedki?“ (1960 ILU)
 (10) Naine kurtis, et ei saa öösiti enam magada, sest kui maimuke läbi une häält teeb, on ema kohe jalul, hirmuhigi otsa ees – **järsku** on laps haige ja jälle tuleb haiguslehele jääda. (1980 AJA)

Sildkontekstiks on taas juhud, kus mõlemad tõlgendused võima-likud, nagu näide (11) tänapäevasest keelekasutusest.

- (11) Muidu on ühe *date night*'i sujuvaks kulgemiseks vaja broneerida restoran, mille oled eeldatavasti juba paar nädalat varem kinni pannud, ajastada tööpäeva lõpp selliselt, et jõuaksid kindlasti õigeks ajaks kohale ja käia läbi lillepoest, et aeg-ajalt ka džentelmenina mõjuda. Nüüd on **järsku** võimalik see mitmete muutujatega valem panna lahendumas lihtsalt telefoni ja küünaldega? Aga täpselt nii oligi. Võtsin end kokku, plaanisin, kratsisin ärevusest korduvalt kukalt ja lükkasin õhtule hoo sisse. (SISU)



Joonis 2. Sõna *järsku* viisiadverbina ja modaalpartiklina eesti kirjakeele korpuses (1890–1980).

Niisiis on need kolm modaalpartiklit oma kujunemisteel eri etappides. *Ehk* on ammune modaalpartikkel, mis on omandanud ka muid funktsioone. *Äkki* on muutunud modaalpartiklikuks suhteliselt hiljuti, kirjalike tekstide andmete põhjal 20. sajandi keskpaiku, ja levib suhteliselt jõudsasti; *järsku* tuleb sama teed vaikselt järele. Kõigi kolme episteemiline tähendus paigutub keskmise tõenäosuse järku (Erelt jt 1993: 188; Kehayov 2009: 173).

3. *Ehk, äkki ja järsku* tänapäeva eesti keele keele registrites ja tekstiliikides

Võrdleme kolme partikli levikut ja kasutust eesti keele eri registrites ja tekstiliikides, toetudes projekti PRG341 töörühma loodud „Pragmatika“ korpusele. Korpus toimib platvormil SketchEngine, mis võimaldab korpuspragmatilist analüüsi, milles korpuslingvistiline nähtuste otsimise metodoloogia ühendatakse konkreetsete pragmatikanähtuste interpreteerimisega kontekstis (vt nt Rühlemann 2019). Korpuses on esindatud kolm pearegistrit ja 11 neisse kuuluvat tekstiliiki, igas umbes 500 000 sõnet (vt tabel 1). Kõiki neid keelevariante eristavad mitmesugused erijooned, mis tingivad erinevusi keelekasutuses (Hennoste jt 2021; Prillop jt 2021).

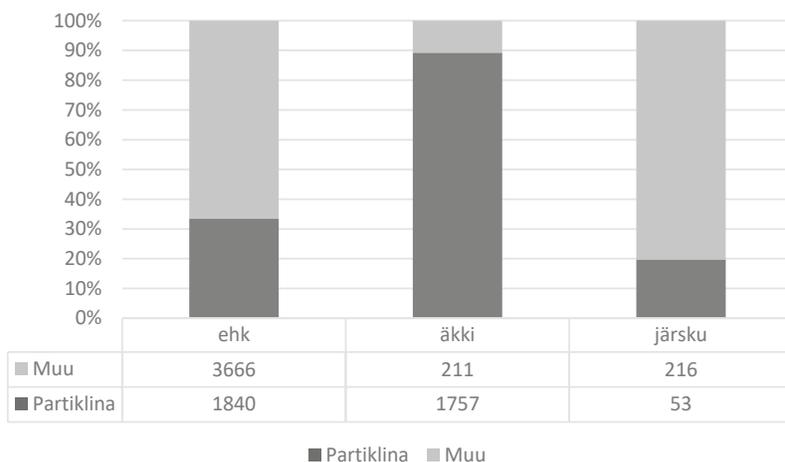
Tabel 1. „Pragmaatika“ korpuse liigendus.

Pearegister	Tekstiliik
I. Suuline suhtlus	1. Argisuhtlus 2. Ametlik-avalik suhtlus
II. Netisuhtlus	3. Netivestlused 4. Foorumid 5. Kommentaarid
III. Toimetatud trüki- ja veebitekstid	6. Ilukirjandus 7. Ajakirjandus (päevalehed) 8. Tabloidajakirjandus (Kroonika) 9. Sisuturundus 10. Populaarteadus 11. Teadus

Korpuses tervikuna on partiklikasutuste osakaal neist kolmest sõnast suurim sõnal *äkki*, mis ongi kasutusel valdavalt partiklina. Sagedaim neist kolmest on sõna *ehk*, mille kasutusi partiklina on umbes niisama palju kui sõnal *äkki*, kuid partiklikasutusest kaks korda rohkem on kasutusi metalingvistilise sidesõnana. Muud funktsioonid, mida varasematel aegadel *ehk*'i puhul täheldatud, tunduvad tänapäevaks taandunud olevat. *Ehk* ja *äkki* kuuluvad „Pragmaatika“ korpuse andmetel ka eesti keele kõige sagedamate pragmaatiliste partiklite hulka (Hennoste jt ilmu- mas). Sõna *järsku* on kasutuses üldse harv ja valdavalt leksikaalses, viisiadverbi tähenduses (vt joonis 3). (Funktsioonide eristus on siinses uurimuses tehtud iga tekstiliigi materjalis sõna kuni 100 esinemisjuhu põhjal. Kui juhte on üle 100, on leitud partikli- ja muu kasutuse suhe tekstiliigis 100 juhuslikult (funktsiooniga Shuffle) valitud lause põhjal ja proportsionaalselt arvatud hinnanguline jaotus tekstiliigi kõigi esinemisjuhtude kohta.)

Tekstiliikide kaupa vaadeldes ilmneb partiklikasutuste osakaalude varieerumine. *Ehk* vana ja stabiliseerunud partiklina on kasutusel kõigis registrites, eriti domineerib partiklina kasutamine ilukirjanduses ja tabloidajakirjanduses (12). Harv on ta partiklina teaduses ja populaarteaduses, nagu pragmaatilised partiklid üldiselt (vt Hennoste jt ilmu- mas). Neis tekstiliikides, eriti populaarteaduses, kus on vaja termineid ja üldkeele sõnu vastavusse viia, domineerib sõna *ehk* kasutus sidesõnana (13) (vt tabel 2).

- (12) Vahepeal peab end **ehk** veidi tuulutama, et hea ehe energia saaks tagasi tulla. (KRO)
- (13) Kui oled tähelepanelik, siis võid suve südames näha metsas kuuskede ja mändide all õitsemas tuulekannikest **ehk** botaanikute keeli kuningakübarat. (POPT)



Joonis 3. Sõnade *ehk*, *äkki* ja *järsku* esinemine partiklina ja muus funktsioonis „Pragmaatika“ korpuses.

Tabel 2. Sõna *ehk* esinemine partiklina ja muus funktsioonis eri tekstiliikides.

Register	<i>ehk</i> 'i esinemisi kokku	Partiklina kasutuste %	Partiklina kasutusi korpuses
1) suuline argivestlus	36	61%	22
2) suuline ametlik suhtlus	101	36%	36
3) netivestlused	312	73%	228
4) foorumid	727	37%	269
5) kommentaarid	607	48%	291
6) ilukirjandus	362	76%	275
7) Kroonika	425	75%	319
8) ajakirjandus	529	36%	190
9) sisuturundus	580	12%	70
10) populaarteadus	1226	7%	86
11) teadus	601	9%	54
Kokku	5506	33%	1840

Sõna *äkki* kujunemine partikliks ilmneb eriti suulises ja netiregistris, kus partiklina kasutamine on sage ja tugevalt domineeriv. Seejuures suurim sagedus on netivestlustes (14). Ka muude partiklite puhul oleme täheldanud, et netisuhtlus võib kasutada dialoogilises suhtluses levivaid diskursusemarkereid enam kui suuline suhtlus, kus öeldu pehmendamisel mängib kaasa silmast silma kontakt jm keelevälised vahendid (Hennoste jt 2022: 145). Teistest tekstiliikidest erineb ilukirjandus, kus mujalt taanduv viisiadverbikasutus (15) on sage ja isegi veidi domineerib – sõnakunst säilitab täistähenduslikke sõnu (tabel 3).

- (14) Otsin vinüüli, mida tõmban just praegu igaks juhuks arvutisse, **äkki** tekib kunagi tahtmine teda kuulata, aga mängijat pole käepärast. (NETI)
- (15) Peaaegu kõik olid juba pestud, kui kuulsin selja tagant **äkki** hüüatust: „Oi, no seda poleks nüüd vaja olnud, aga küll sa oled ikka tubli tüdruk!“ (ILU)

Tabel 3. Sõna *äkki* esinemine partiklina ja muus funktsioonis eri tekstiliikides.

Tekstiliik	<i>äkki</i> esinemisi kokku	Partiklina kasutuste %	Partiklina kasutusi korpuses
1) suuline argivestlus	322	93%	299
2) suuline ametlik suhtlus	316	96%	303
3) netivestlused	486	100%	486
4) foorumid	238	99%	236
5) kommentaarid	182	87%	158
6) ilukirjandus	251	49%	123
7) Kroonika	76	87%	66
8) ajakirjandus	57	91%	52
9) sisuturundus	20	75%	15
10) populaarteadus	8	88%	7
11) teadus	12	92%	11
Kokku	1968	89%	1757

Sõna *järsku* puhul on suhteliselt väike nii üldine sagedus kui partiklikasutuste osakaal. Nii harva kasutusega, häälikujult ja kirjapildilt keeruka, seetõttu ka esiletõusvama sõna partiklistumine levib ennekõike suulises suhtluses (16), tõenäoliselt sünonüümi *äkki* tähendusnihke eeskujul. Üsikuid partiklikasutusi leidub muudiski registrites.

Viisiadverbina kasutamine püsib ja on suhteliselt sage ilukirjanduses (17) (tabel 4).

- (16) J(h)anek arvas et sis sõidab ka 'teie juurde=et (.) ütles mulle=et 'helista et küsi kas nad 'on juba s(h)eaal \$ 'krundil=et \$ [**järsku** te läksite 'jala.] (ARGI)
- (17) Ta istus mu süles ja esimest korda tajusin, et lähedus lapsega oli **järsku** saanud uue tähenduse. (ILU)

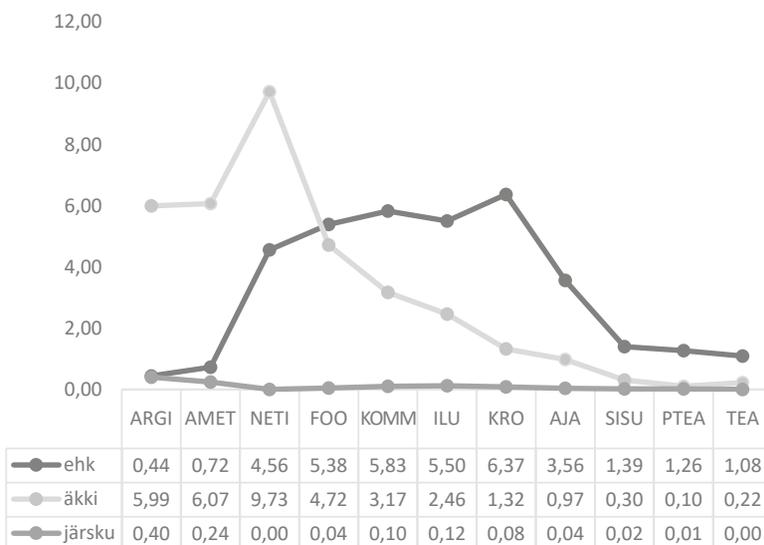
Tabel 4. Sõna *järsku* esinemine partiklina ja muus funktsioonis eri tekstiliikides.

Tekstiliik	<i>järsku</i> muutumatu sõnana esinemisi kokku	Partiklina kasutuste %	Partiklina kasutusi korpuses
1) suuline argivestlus	42	48%	20
2) suuline ametlik suhtlus	17	71%	12
3) netivestlused	18	0%	0
4) foorumid	22	9%	2
5) kommentaarid	48	10%	5
6) ilukirjandus	65	9%	6
7) Kroonika	23	17%	4
8) ajakirjandus	15	13%	2
9) sisuturundus	7	14%	1
10) populaarteadus	9	11%	1
11) teadus	3	0%	0
Kokku	269	20%	53

Joonis 4 võimaldab võrrelda nende kolme sõna partiklikasutuse määra tekstiliikides normaliseeritud sageduste põhjal.

Äkki on ennekõike dialoogilise suhtluse partikkel nii silmast silma kui netisuhtluses. Mõnevõrra on samades tekstiliikides levinud ka *järsku*. *Ehk* on suulises tekstis harv, üsna ühtlaselt kasutuses netiregistris ning ilukirjanduses ja tabloidajakirjanduses, mõnevõrra ka päeva-lehtedes. Nii *äkki* kui *ehk* esinevad netiregistris rohkem kui suulises suhtluses, kus on suhtlusolukorra multimodaalne tugi. Teaduses, populaarteaduses ja sisuturunduses on partikleid vähem nagu oletamist üldse, need tekstiliigid püüdlevald tõese info esitamise poole. Suu-

lises keeles piirduakse ajasurve tõttu üldiselt väiksema valiku vahenditega, nii ka siin domineerib üks partikkel kolmest, *äkki*. Kirjutamisel varieeritakse väljendusviise rohkem, nõnda on nii *ehk* kui *äkki* kasutusel neti- ja trükiregistris. Netikeeles on vestlused kaldu suulise suhtluse poole, eelistades sõna *äkki*; kommentaarid on lähedasemad kirjalikele monoloogilistele tekstidele ja eelistavad sõna *ehk*; foorumid on keskel ja kasutavad mõlemat partiklit üsna samavõrra. Sõna *ehk* kirjutamisel võib eriti netikeeles olla eeliseks ka lihtne kirjakuju, sõna *järsku* puhul aga takistuseks keerukas kuju.



Joonis 4. Sõnade *ehk*, *äkki* ja *järsku* partiklikasutuste suhtelised sagedused korpuses 10 000 sõna kohta.

4. Partiklite subjektiivsed ja intersubjektiivsed funktsioonid

Subjektiivsust käsitatakse kui kõneleja või kirjutaja hoiakute, arvamuste ja veendumuste väljendumist tekstis, intersubjektiivsust aga kui tekstis väljenduvat kuulaja või lugeja arvestamist ja kaasamist. Nende kahe kategooria vahel on eri käsitlustes kattuvusi, üleminekuallasid ja eri tõlgendusvõimalusi (vt nt Mortensen 2012; Nuyts 2012; Valdmets & Habicht 2013; Narrog 2017). Laskumata nende kategooriate süvaanalüüsi, käsitlen siin subjektiivsetena vaadeldavate partiklite

selliseid funktsioone, mis seostuvad kõnelejast endast lähtuva hinnangu lause/lausungi sisu kohta, nt oletus, väärtushinnang, üllatuslikkus. Intersubjektiivsetena käsitleme kuulaja/lugejaga seostuvaid hinnanguid nagu küsimuse, vastuse-eelistuse, eeldatava ootamatuse, palve, soovitus, ettepaneku väljendamist; suhtlusfunktsiooni pehmemdamist; oma kaalutlustesse kaasamist. Et funktsioonide piiritlemisel tuleb ette mõningast ebamäärasust ja kattuvust, on siin piiratud kvalitatiivse analüüsiga. Mõningaid mõõdetavaid tunnuseid on toodud lisas 1 ja kirjeldatud osas 5.

4.1. *Ehk*

Nagu kõigil episteemilistel partiklidel, on partikli *ehk* peamiseks subjektiivseks funktsiooniks tõenäosushinnang, oletuse väljendamine. Erinevalt teistest vaadeldavatest partiklitest (vt 4.2, 4.3) *ehk* ei vastandu ootustele, pigem toetub seosele eelneva kontekstiga, väljendab nõrka pehmemat oletust (18), koosmõjus kontekstiga võib kaasneda vihje lootusele (19).

(18) Osaleda 1000 variandiga loosimisel on ikkagi palju suurem võimalus pihta minna kui osaleda üksinda 10 variandiga. Sel tavainimesel, kes lotot mängib, polegi **ehk** vaja 90 miljonit. Talle **ehk** piisab ka 900 000 eurost piisavalt. (FOO)

(19) M: Aadu vastas õigesti, Mari valesti. Vott siuke lugu.
N: Ja pärast A seletas marile...
M: mari aju teeb selle kohapealt suht taandarengut jah hetkel, aga **ehk** läheb üle (NETI)

Ennekõike kommentaarides leidub ka iroonilisi oletusi (20).

(20) Kas inimesed on unustanud, kus toit lauale tuleb? (noored ütlevad, et poest aga vanemad **ehk** mäletavad, et enne poodi on vabrik) (KOMM)

Üks sõna *ehk* tüüpkasutusi on võimalikest alternatiividest ühe kui kõneleja/kirjutaja poolt oletatava/eelistatava esiletõstmise. Sel juhul võib *ehk* mõjualaks olla mingi lauseosa (21).

(21) On Aleksander oma isa moodi? Niivõrd, kui võrd... Mina pole märganud küll suurt rohkem sarnasust kui **ehk** lühike kasv **ehk**. (KRO)

Oletuse tähendus on aluseks intersubjektiivsetele funktsioonidele (vt Metslang 1981: 6–8, 109–112). Küsimustes, soovitustes, ettepanekutes, kaalutlustes sõnastatakse mingi variant, mis võiks olla vastus või tegevus, jättes ruumi muudele variantidele ja pehmedades seeläbi suhtlusfunktsiooni. Intersubjektiivselt toimiv *ehk* paikneb tavaliselt lause alguses.

Kuivõrd küsimine põhineb eeldatava sisu oletamisel, on episteemilised modaalpartiklid üks küsimarkerite allikaid (Metslang jt 2017). Nii ka sõna *ehk* intersubjektiivsete funktsioonide hulka kuulub üldküsimuses ühe vastusevariandi esiletõstmine (22) (vt Metslang 2017: 522), toimimine oletava (23), ka alternatiivi pakkuva küsimuse küsi-partiklina (24).

- (22) Ajakirjanik hoopis väidab, et aktivist püüab tema väljendusvabadust piirata, ja omakorda tahab keelata aktivistil ennast väljendada. Keeruline lugu. Kellel on õigus? Kas **ehk** valime, kelle väljendid on positiivsemad ja vajalikumad, ning anname temale suurema väljendusvabaduse? Kindlasti mitte. (AJA)
- (23) Võiksime lõpetada väljamõeldud jutud jõukale järjele jõudnud Eestist ja hakata ka riigijuhtide tasandil elama päriselu - kuulama inimesi, usaldama talupojatarkust, lahendama käegakatsutavaid probleeme lihtsalt ja loogiliselt, ilma propaganda ja eneseimetlusest. **Ehk** juhtub see aastal 2019? (AJA)
- (24) Mõtleme korraks, kas see kaasanaermine tähendab, et ohvril on lõbus või, nagu Taavi ka ise välja toob, ei julge ta töökoha kaotamise hirmus reageerida? Või **ehk** tahaks ta lihtsalt võimalikult kiiresti ebamugavast olukorrast pääseda, ilma olukorda enese jaoks veelgi hullemaks muutmata? (AJA)

Küsimused omakorda saavad toimida direktiividena (Laanesoo 2018), küsimuses sisalduv oletuslikkus pehmedab direktiivsust, jätab adressaadile valikuvõimaluse. Nii võib *ehk*-markeriga küsimuse vormil põhineda toimimine palvena (25), nõuküsimisena (26–27), soovitusena (28), ettepanekuna (29), endale suunatud soovitamisenä, millega kaastakse kuulaja/lugeja enda tegevuse kavandamisse-kaalutlemisse (30).

- (25) J: Hei, panin seal exceli tabelis märksõnu kirja ja kustutasin kogemata sinu omad ära, tundub nii, sorri **ehk** saad tagasi panna
D: Panen tagasi seal polnud palju (NETI)

- (26) vahepeal ainult kambrikaanetihend vahetatud kuna muu tehniline on tippen toppen... kuidas siis nüüd selline lugu aru ma ei saa. **Ehk** oskab keegi mulle nõu anda, Ette tänades! (FOO)
- (27) Kõigil suurtel ehitussegude tootjatel on suured tehnoloogialaborid, kus kõikvõimalikke lahendusi ja uusi materjale välja töötatakse ning katsetatakse. Ja kõrgelt kvalifitseeritud spetsialistid, kes seal töötavad. Tasub **ehk** neid usaladada? (FOO)
- (28) Mõtles järele miks tahad seinakarkassi teha 400 sammuga – Mõtles järele, **ehk** oleks mõistlik karkassi ristlõiget suurendada, et panna rohkem soojustust (FOO)
- (29) „Katame **ehk** siiasamma,“ arvas Liis, viies korvi suure pärna alla. (ILU)
- (30) See „Heliseb-kõliseb“ jäi minu jaoks tollal 18selt väga müstiliseks teoseks. **Ehk** peaksin võtma ja nüüd üle lugema. (KRO)

Ehk esineb valdavalt kirjutatud ja valdavalt monoloogilistes tekstides, nii ka valdavalt subjektiivsena, oletuse markeerijana; kõigis registrites leidis aga ka intersubjektiivset kasutust. (Üsna sarnane tundub funktsioonidelt ja kasutuselt soome *ehkä*, mis on soome trüki-tekstides üks levinumaid (Hakulinen jt 2004: 1519–1520).) Mõned funktsioonid tõusevad tekstiliigiti esile, tulenedes peamiselt nende tekstide tüüpilisest sisust. Näiteks ühe alternatiivi esiletõstmist oletustes ja küsimustes oli peamiselt Kroonika, ajakirjanduse, kommentaaride ja foorumite arutlustes; info- ja nõuküsimise markeerimist foorumites; endale soovitusi annavad ja plaane kaaluvad peamiselt Kroonika persoonilugude tegelased.

4.2. Äkki

Äkki tähenduses on säilinud jälgi viisiadverbi leksikaalsest äkilisuse tähendusest, nii kaldub ta markeerima lisaks oletuslikkusele ka mingit pööret tekstis või vestluses: uudsust või ootamatust lause sisus või suhtlusfunktsioonis. Nii avaldub partiklis *äkki* lisaks episteemilisusele ka miratiivsus – kategooria, mis koondab selliseid tähendusi nagu ootamatus, uudsus, üllatuslikkus kõneleja või kuulaja jaoks ja mis eri keeltes võib väljenduda nii grammatika kui leksika vahenditega (vt nt Aikhenvald 2012).

Nagu *ehk*, nii ka *äkki* toimib subjektiivsena, oletuse markeerijana kõigis tekstiliikides (31–32).

- (31) L: Kunaseks sul vaja?
M: kolmapäeval on vaja esitada
L: ma proovin otsin, vaatan, **äkki** kuskil on (NETI)
- (32) See telefon on tal läbi elu kaasas, ja kui tekib harjumus, et sealt saab vaadata, võib-olla **äkki** vaatab siis ise ka, kui ta juba enam koolis ei käi. (TEA)

Oletuse uudsus võib seisneda väärtushinnangus: võimalikku sündmuse suhtutakse lootusega (33–34) või kartusega (35–36), s.o positiivselt või negatiivselt. Sellist sageli ka intersubjektiivset kaasamist oma lootustesse või muredesse esines ennekõike suulises suhtluses ja Kroonikas (vrd Metslang & Simmul ilmumas).

- (33) tähendab=ma=n niipalj- noh, ma'ise olen nagu'Tartust et=ee'Tartus ma olen'uurinud sis=nad on kuskil=ni kahe'poole tuhande ringis=et *äkki* kuskil mujal võib'odavam tulla. tähend- noh (0.5) tuttavad=o='rääkind=et'Paides saab pisut'odavamalt **äkki**. (AMET)
- (34) Ma ei võta ennast nii. Kui keegi võtab minu positiivseid jooni, siis eks see ole tore, aga ma loodan, et **äkki** oma poegi suudame ikkagi suunata. Anname teadmist rohkem, kui meie saime. Püüame last teadlikult ikka spordi suunas. (KRO)
- (35) H: £ .hhhhhh tead ma=i=ole 'haige=aga mul on mingi (0.8) mt mingi 'jama=on=et 'süda 'peksleb=ja=sis 'hingata on 'raske. £ (0.5)
V: aa. (0.5)
H: £ mhmh (0.3) ma=i='oska nagu seda: kuidagi 'liigitada=aga=aga 'haige ei='ole. £ (0.2) {-}: .hhhhhhhh (0.7)
V: aa ' **äkki** sul on mingi 'südamelihaste 'põletik või midagi (1.0) (ARGI)
- (36) Otsisin need ise Internetist ja need saadeti mulle Moskvast. Hoidsime seda saladuses, sest kartsime, et **äkki** tuleb Venemaa rätikutest mingi probleem. (KRO)

Ka intersubjektiivsena toimib sõna *äkki* üldjoontes sarnaselt sõnale *ehk*. Ta võib markeerida üldküsimuses oletust (37), tõsta alternatiivküsimuses esile üht alternatiivi (38), toimida ka ise lausealgulise, oletavat üldküsimust vormistava küsipartiklina (39–40).

- (37) Imestasin, miks ta mu enesekindlust mutta trambib. Kas tal on **äkki** PMS? (ILU)
- (38) Vundamendi osas leian, et on tõesti mõistlikum plaad valada. Kas kivi-sokli osa oleks mõistlik siis laduda või **äkki** valada? (FOO)
- (39) K: okei, tõmban siis sinu nime ka maha ja vaatan edasi :)
H: A jah, **aga äkki** aigar on huvitatud? :D (NETI)
- (40) Paljud riigid on valmis ostma oma haiglatele tehnoloogiat, mis aitaks vältida superbakterite väljakujunemist. **Äkki** võiks see lahendus tulla just Eestist? (POPT)

Nagu partikli *ehk*, nii ka *äkki* puhul on partikliga markeeritud muud suhtlusfunktsioonid – ettepanekud (41), palved teha midagi (42), anda nõu (43) või infot (44), soovitusel (45), pakkumised (46) ja kaalutlemised (47) – pragmaatilised kihid, mis ladestuvad küsimuse funktsioonile (vt Laanesoo 2018).

- (41) H: .hhhhhh tahtsin:=e 'küsida=et mis sa 'teed kahe paiku, kas sobib **äkki** : 'lõunat süia=vä. (2.3)
V: ku=ma olen 'valmis jõudnud selle ju- 'juhtkirja siis 'sobib. (1.5)
H: no ma lähen 'k:ahest (ARGI)
- (42) V: raamatukogu loodusteaduste saal.
H: tere päevast.
V: tere.
H: vabandage, kas **äkki** võiks raamatu veel ära pikendada. ((lugemissaali tööaeg lõpeb mõne minuti pärast)) (AMET)
- (43) Mõistan, mida sa mõtled, ja ma suudaksin ka enda jaoks selle iseendasse vaatamise metoodika välja nuputada, aga... **Äkki** on sul mõni soovitus teistele, kuidas seda päriselt teha? Selleks on aega vaja, samas ka mitte rohkem, kui meil käes on. (KRO)
- (44) Aga kui nüüd keegi esitaks mulle küsimuse, et kuidas inimeste elu paremaks teha, siis räägiksin *ehk* tähenduslikest žestidest. **Äkki** võiksid pisut täpsustada? (ILU)
- (45) Need lood näitavad teie suuri emotsionaalseid kõikumisi. **Äkki** peaksite abi otsima? Iga inimene vajaks psühholoogi juures käimist. See tuleb ainult kasuks. (AMET)

- (46) [jaa] 'räägime=ja **äkki** ma 'tulen külla millalgi, kuigi ma=i='tea, (0.3)
[eks 'vaatab.] (ARGI)
- (47) L: saad maitse suhu:D
M: ma pole eluski söönud seda :D
L : noo aga võta ikka 2 :D
M: no sis ma **äkki** ei võta rohkem? (NETI)

Partiklile *äkki* lisab aga intersubjektiivsust miratiivsus: kõneleja vihjab, et nii küsimus, ettepanek, soovitus vm kui ka väide võib kuulajale olla ootamatu. Sellega seostub püüd ootamatust pehmendada.

Kommentaaries leidub ka näilisi, iroonilisi ettepanekuid, kus *äkki* ei pehmenda, vaid, vastupidi, tõstab lause sisu esile (48).

- (48) A: Ennem p[e]ab olema riigis elementaarne kord, siis tulgu ka maksud mida maksta.
B: **Äkki** teeks endise kommunistimaksu? 90% tuludest riigikassasse. Kui ei meeldi, minge või Venemaale (või Brüsselisse) (KOMM)

Äkki esineb valdavalt suulises ja netisuhtluses, nii ka ennekõike intersubjektiivsena: näitab *kas*-küsimuses vastuseoletust, pehmendab direktiive, info- ja nõuküsimisi, enda tegevuse kaalutlusi. Suulises keeles on pigem *kas äkki*-küsimused, *äkki*-küsimusi on vähem, need levivad pigem kirjalikes registrites. Samas *äkki*-küsimustel põhinevad direktiivsed kasutused levivad just dialoogilises suhtluses.

Kõigis tekstiliikides esineb ka subjektiivseid kasutusi, oletuse markeerimist. Netiregistri tekstiliikidest foorumites, kus vastastikku nõu jagatakse ja küsitakse, markeerib ja pehmendab *äkki* nõuküsimisi ja oletusi ning jagatavaid nõuandeid. Praktiliste tegevuste alternatiivide kaalumisel markeeritakse eelistust *äkki* abil. Kommentaaries aga on omane ironia, mille üheks vormivõtteks on *äkki* abil vormistatud soovitused ja ettepanekud.

Trükitekstides *äkki* peamiselt markeerib oletusi või toimib küsi-partiklina. *Äkki*-küsimusi leidub monoloogilises arutlevas tekstis, nende abil tuuakse arutluses välja uusi vaatenurki. Tabloidajakirjandus tõuseb aga taas esile lootuste ja tulevikuplaanide markeerimisega.

4.3. Järsku

Partiklina toimib *järsku* samalaadselt sõnaga *äkki*, väljendades nii tõenäosushinnangut kui ootamatust, on aga miratiivsena ekspres-siivsem, sest leksikaalne lähtetähendus kumab rohkem läbi ja ka sõna foneetiline kuju on raskepärasem. Partiklina on ta kasutusel peamiselt suulises registris. Materjalis esines subjektiivset kasutust oletuse mar-keerijana (49), intersubjektiivset kasutust küsimarkerina (koos samuti pööret markeeriva sõnaga *aga*) (50) ja ettepaneku pehmedajana (51).

- (49) H: jah, sellepärast [ja]=siss ja=ma tulin nii 'hilja mõtsin ma 'elistan
aga=et sa=ütsid=et sul oli nii
V: [jah]
H: halb 'olla=et kuidas sul nüüd 'on.
V: ei 'midagi.=
H: =aga=aga vaatsin sa **järsku** 'magad juba. (ARGI)
- (50) Ära tule, ära tule, palun ära tule! Aga **järsku** tulebki? (ILU)
- (51) H: ee ma tahtsin 'küside: 'lõunamaa 'reiside kohta=et=kas=teil'neid
praegu on=näiteks.
V: õõ praegu läheb meil kakskend=üks jaanuar läheb E' giptus. (0.5)
H: ahah, (.) aga: (.) , mida=see=näiteks 'sisaldab endas.
V: ee see 'sisaldab nüüd niimo di et, > kas on **järsku** võimalik saata
teile lähemalt seda < (.) reisiprogr'rammi. ütleme: kas 'iimeiliga või, (0.5)
või=sis 'faksiga? (AMET)

5. *Ehk* ja *äkki* mõningaid võrdlusjooni muude partiklite taustal

Siinne kirjutus on osa projekti PRG341 „Pragmaatika grammatika kohal: subjektiivsus ja intersubjektiivsus eesti keele registrites ja teksti-liikides“ uuringust, tänu sellele on võimalik võrrelda partiklite *ehk* ja *äkki* kasutuse mõningaid mõõdetavaid tunnuseid nii omavahel kui teiste partiklitega. Lisas toodud tabelis on projekti töörühma koostöös leitud andmed kümne episteemilise partikli kohta: *arvatavasti*, *ehk*, *ilmselt*, *loomulikult*, *põhimõtteliselt*, *tõenäoliselt*, *tõepoolest*, *tõesti*, *võib-olla*, *äkki*. (Partikkel *järsku* jäi oma väikese kasutussageduse tõttu uurin-gust välja.) Analüüs põhineb 100 korpuselaulusel iga partikli kohta, need

100 lauset jagunevad tekstiliikide vahel proportsionaalselt partikli esinemisjuhtudele tekstiliikides, esindades seega kogu korpust.

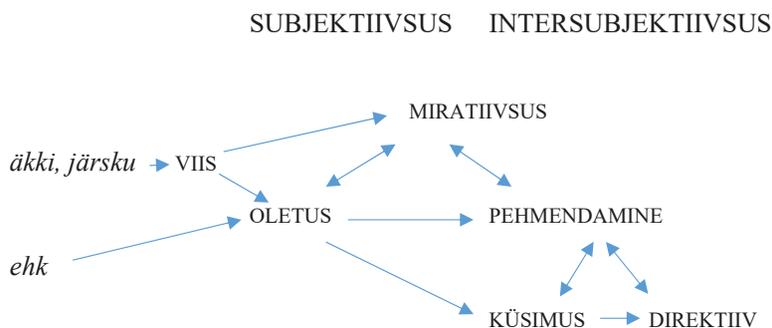
Võrdlusest ilmneb, et *ehk* on rohkematel juhtudel pehmemdav kui *äkki* (vastavalt 80% ja 30%), *äkki* aga on rohkem vastandav kui *ehk* ja ka teised vaadeldud partiklid (vastavalt 43% ja 34%). Lause suhtlusfunktsioon on *äkki* puhul sagedamini küsimus või direktiiv (küsimus *äkki* puhul 43%, *ehk*'i puhul 18%; direktiiv *äkki* puhul 39%, *ehk*'i puhul 17%), seda ka muude vaadeldud partiklitega võrreldes. Niisiis on *ehk*'i puhul suurem väidete osakaal, ja pehmemdamine on siin pigem subjektiivne, tõenäosushinnangu tagasihoidlikkus. *Äkki* aga toimib enam intersubjektiivsena. Mõlemad partiklid aitavad väljendada ironiat rohkem kui teised (*ehk* 14%, *äkki* 10%). Lause sisu paigutub ajas valdavalt olevikku, kuid minevikku on rohkem *ehk*'i puhul, tulevikku on aga *äkki* puhul rohkem kui ühelgi teisel vaadeldud partiklil. See seostub ühelt poolt ehk sellega, et *ehk* on vanem ja juurdunum, levinud enamatesse kontekstidesse, teiselt poolt on *äkki* kasutusel tulevikku vaatavates direktiivsetes ja planeerivates kontekstides. Mõlemad partiklid saavad paikneda nii lause alguses kui sees, harva lõpus. *Ehk* on aga valdavalt lause sees (57%), *äkki* aga lause alguses sagedamini ka muude partiklitega võrreldes (72%). Eelnevas vaatluses ilmnenu kasutustest on *ehk*'i puhul sagedasem lause sees tavapärane episteemilise partiklina toimimine ja mingi alternatiivi fokuseerimine, *äkki* puhul aga toimimine küsipartiklina lause alguses. Niisiis kinnitavad arvandmed siinse kvalitatiivse analüüsi tulemusi.

6. Kokkuvõtteks

Sõnadele *ehk*, *äkki* ja *järsku* on tänapäeva keeles ühine toimimine episteemiliste partiklitenä, lisaks sellele on neil muidki tähendusi: *ehk* on ka metalingvistilise disjunktsiooni sidesõna, *äkki* ja *järsku* viisid- adverbid. *Ehk* on partiklina toiminud juba ammu, selles funktsioonis leidub teda eelmiste sajandite tekstides, ka sama päritoluga *ehkä* soome keeles on episteemiline partikkel. *Äkki* on korpuseandmete põhjal kujunenud modaalpartikliks 20. sajandi jooksul. *Äkki* sünonüümil *järsku* leidub mõningaid kasutusi modaalpartiklina, kuid partiklistumine on veel üsna algusjärgus. Vana ja väljakujunenud partikkel *ehk* esineb enam kirjalikes registrites, nii netis kui trükitekstides. Uuem partikkel *äkki* on

sagedam nii suulises kui netisuhtluses. *Järsku* levib suulises suhtluses. See jagunemine peegeldab ühelt poolt uute partiklite tulekut keelde suhtluse kaudu, teiselt poolt ka partiklite nõ tööjaotust: analoogiliselt on partikkel *vist* sage suulises ja netivestluses, *ilmselt* aga esineb trükiregistris (Hennoste jt 2021). *Järsku* levikut suulises suhtluses võib mõjutada ka ta häälikkuju, mis lisab ekspressiivsust, kuid on kirjutada tülikas. Kõigi kolme vaadeldud partikli kasutus on vähene sisuturunduses, populaarteaduses ja teaduses, kus on oluline info tões. Partiklina kasutamine on muude tekstiliikidega võrreldes vähene *ehk*'i puhul teaduses ja populaarteaduses (kus domineerib sidesõna funktsioon, mida vajatakse mõistete selgitamisel), *äkki* puhul ilukirjanduses (sõnakunstis on sagedam leksikaalselt sisuka viisiadverbi funktsioon).

Kõik kolm partiklit on kasutusel nii subjektiivsetes kui intersubjektiivsetes funktsioonides. Põhilised funktsioonihked ja seosed võtab kokku joonis 5.



Joonis 5. Partiklite *ehk*, *äkki* ja *järsku* peamiste subjektiivsete ja intersubjektiivsete funktsioonide seosed.

Ehk'i kasutuses domineerib subjektiivsus (kõneleja hinnang lause sisule), *äkki* puhul intersubjektiivsus (kuulajakohane miratiivsus ning mitmesugused küsivad ja direktiivsed suhtlusfunktsioonid ja kõigi nende pehmenamine). *Järsku* alles kujuneva partiklina kopeerib neid funktsioone, mis ta leksikaalsel sünonüümil *äkki* ilmselt sammhaaval on kujunenud. Mõned tekstiliigid paistavad silma eripäraste kasutustega: foorumid nõuküsimistega ja mõne alternatiivi markeerimisega nii väidetes kui küsimustes, kommentaarid irooniaga, Kroonika muist trükiregistreist suurema intersubjektiivsusega, sh tulevaste tegevuste kaalumisse kaasamisega.

Lõpetuseks üks näide, kus kõik kolm partiklit kenasti reas: „Maailmavaadet näitavad mõned tunnused. Nende olemasolu järgi võiks mekkida erakondade üdi. Kas reformistidel on maailmavaade? Kas on keskil, sotsidel, isamaalastel? Äkki ei olegi? Järsku oleks tarvis? Ehk peakski erakonnad viidama maailmavaatelisele alusele?“ (Priimägi 2012).

Tänuõnad

Artikkel on valminud Eesti Teadusagentuuri projekti PRG341 „Pragmaatika grammatika kohal: subjektiivsus ja intersubjektiivsus eesti keele registrites ja tekstiliikides“ ja Euroopa Regionaalarengu Fondi (Eesti-uuringute Tippkeskuse) toel. Artiklis on kasutatud projekti uurimistulemusi, mille eest tänan projekti PRG341 töörühma. Tänu ka artikli retsensentidele tähelepanekute ja nõuannete eest.

Lühendid

AJA – ajakirjandus, AMET – institutsionaalne suhtlus, ARGJ – argivestlus, FOO – foorumid, G – Google, ILU – ilukirjandus, KOMM – kommentaarid, KRO – Kroonika, NETI – netivestlus, POPT – populaarteadus, SISU – sisuturundus, TEA – teadus

Allikaviited

EKSS = Eesti keele seletav sõnaraamat. <http://www.eki.ee/dict/ekss/> (02.11.22).

ERAB = Eesti regilaulude andmebaas. <https://www.folklore.ee/regilaul/andmebaas> (04.09.23)

ETY= Eesti etümolooiasõnaraamat. <https://www.eki.ee/dict/ety/> (25.01.23).

Niitkorpus = Eesti Kirjakeele Korpus 1890–1990. <https://keeleressursid.ee/et/151-baas-korpus> (25.01.23).

Priimägi, Linnar 2012. Maailmavaate sihtasutusi on vaja, kuna maailmavaadet pole ollagi. <https://www.delfi.ee/artikkel/64423362/linnar-priimagi-maailmavaate-siht-asutusi-on-vaja-kuna-maailmavaadet-pole-ollagi> (26.01.23).

Sketch Engine <https://www.sketchengine.eu/> (25.01.23).

Sõnaveeb. <https://sonaveeb.ee/> (25.01.23).

Tolkovye = Tolkovye onlajn-slovari russkogo jazyka. <https://lexicography.online/explanatory/> (02.11.22).

VAKK = Vana kirjakeele korpus. <https://vakk.ut.ee/> (26.01.23).

Kirjandus

- Aikhenvald, Alexandra Y. 2012. The essence of mirativity. *Linguistic Typology* 16(5). 435–485. <https://doi.org/10.1515/lity-2012-0017>.
- Biber, Douglas & Susan Conrad. 2009. *Register, Genre, and Style* (Cambridge Textbooks in Linguistics). Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511814358>.
- Degand, Liesbeth & Jacqueline Evers-Vermeul. 2015. Grammaticalization or pragmaticalization of discourse markers? More than a terminological issue. *Journal of Historical Pragmatics* 16(1). 59–85. <https://doi.org/10.1075/jhp.16.1.03deg>.
- Erelt, Mati. 2017. Rinnastus. Mati Erelt & Helle Metslang (toim.), *Eesti keele süntaks* (Eesti keele varamu III), 603–643. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Erelt, Mati, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael & Silvi Vare. 1993. *Eesti keele grammatika II. Süntaks. Lisa: Kiri*. Mati Erelt (toim). Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.
- Habicht, Külli, Helle Metslang, Karl Pajusalu & Renate Pajusalu. 2018. Estonian *aga* and *ikka*: from temporal lexis to interaction. Marri Amon & Julia Marie-Ange (toim), *Oralité, Information, Typologie. Orality, Information, Typology. Hommage à M.M. Jocelyne Fernandez-Vest* (Langue et parole), 317–342. Paris: L'Harmattan.
- Hakulinen, Auli, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen & Irja Alho. 2004. *Iso suomen kielioppi* (SKS:n toimituksia 950). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Haspelmath, Martin. 2007. Coordination. Timothy Shopen (toim), *Language typology and syntactic description*, vol. II: *Complex constructions*, 1–51. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511619434.001>.
- Hennoste, Tiit, Gerson Klumpp & Helle Metslang. 2022. Diskursusemarkerid ja pragmaatika. Sissejuhatuseks. *Keel ja Kirjandus* 65(1–2). 3–18. <https://doi.org/10.54013/kk770a1>.
- Hennoste, Tiit, Külli Prillop, Külli Habicht, Helle Metslang, Kirsi Laanesoo, Liina Pärismaa, Elen Pärt, Andra Rumm, Andriela Rääbis & Carl Eric Simmul. 2022. Komplementausega predikaatidel põhinevate diskursusemarkerite kasutus eri registrites. *Keel ja Kirjandus* 65 (1–2). 130–150. <https://doi.org/10.54013/kk770a8>.
- Hennoste, Tiit, Külli Prillop, Külli Habicht, Helle Metslang, Kirsi Laanesoo, Liina Pärismaa, Elen Pärt, Andra Rumm, Andriela Rääbis & Carl Eric Simmul (ilmumas). Pragmatic particles, roles, and registers: the case of Estonian. *Open Linguistics. Special issue „Subjectivity and Intersubjectivity in Language“*.
- Hennoste, Tiit, Helle Metslang, Külli Habicht & Külli Prillop. 2021. Kuue (inter)-subjektiivsuspartikli kasutus eesti keele registrites. *Emakeele Seltsi aastaraamat* 66. 91–123. <http://dx.doi.org/10.3176/esa66.04>.
- Kehayov, Petar. 2009. Interaction between grammatical evidentials and lexical markers of epistemicity and evidentiality: A case study of Bulgarian and Estonian. *Wiener Slavistischer Almanach* 72. 165–201.
- Kuteva, Tania, Bernd Heine, Bo Hong, Haiping Long, Heiko Narrog & Seongha Rhee. 2019. *World Lexicon of Grammaticalization*. Second, extensively revised and

- updated edition. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316479704>.
- Laanesoo, Kirsi. 2018. *Polüfunktsionaalsed küsilauseid eesti argivestluses* (Dissertationes Linguisticae Universitatis Tartuensis 33). Tartu: Tartu Ülikool.
- Metslang, Helle. 1981. *Küsilause eesti keeles*. Tallinn: Valgus.
- Metslang, Helle. 2017. Kommunikatiivsed lausetüübid. Mati Ereht & Helle Metslang (toim), *Eesti keele süntaks* (Eesti keele varamu III), 515–536. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Metslang, Helle, Külli Habicht & Karl Pajusalu. 2017. Where do question particles come from? *STUF / Language Typology and Universals* 70(5), 105–137. <https://doi.org/10.1515/stuf-2017-0022>.
- Metslang, Helle & Carl Eric Simmul. (ilmumas). To fear or to hope? Two opposing discourse markers sharing space. *Open Linguistics. Special issue „Subjectivity and Intersubjectivity in Language“*.
- Mortensen, Janus. 2012. Subjectivity and Intersubjectivity as Aspects of Epistemic Stance Marking. Nicole Baumgarten, Inke Du Bois & Juliane House (toim), *Subjectivity in Language and in Discourse* (Studies in Pragmatics 10), 229–246. Bingley: Emerald. https://doi.org/10.1163/9789004261921_011.
- Narrog, Heiko. 2017. Three types of subjectivity, three types of intersubjectivity, their dynamicization and a synthesis. Daniel Van Olmen, Herbert Cuyckens & Lobke Ghesquière (toim), *Aspects of Grammaticalization: (Inter)subjectification and directionality*, 19–46. Berlin/Boston: De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110492347-002>.
- Nuyts, Jan. 2012. Notions of (inter)subjectivity. *English Text Construction* 5(1), 53–76. <https://doi.org/10.1075/etc.5.1.04nuy>.
- Pajusalu, Renate. 2008. Pragmatics of quantifiers: the case of Estonian *kõik* ‘all’. *Journal of Pragmatics* 40(23), 1950–1965. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2008.04.006>.
- Pajusalu, Renate. 2014. Palved eesti, soome ja vene keeles: grammatika pragmaatika teenistuses. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat. Estonian papers in applied linguistics* 10, 241–257. <http://doi.org/10.5128/ERYa10.15>.
- Prillop, Külli, Külli Habicht. 2022. Vist või kindlasti? Tõenäosuspartikli *vist* pikk teekond eesti kirjakeeles. *Keel ja Kirjandus* 65(1–2), 35–53. <http://doi.org/10.54013/kk770a3>.
- Prillop, Külli, Külli Habicht, Valve-Liivi Kingisepp & Pille Penjam. 2006. *Ehk elik või. Ellen Niit* (toim), *Keele ehe* (Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 30), 185–204. Tartu: Tartu Ülikooli eesti keele õppetool.
- Prillop, Külli, Tiit Hennoste, Külli Habicht & Helle Metslang. 2021. Ei saa me läbi „Pragmaatika“ korpuseta. Korpuspragmaatika ja pragmaatikakorpus. *Mäetagused* 81, 161–176. <https://doi.org/10.7592/MT2021.81.pragmaatika>.
- Rühlemann, Christoph. 2019. *Corpus linguistics for Pragmatics. A Guide for Research* (Routledge Corpus Linguistics Guides). London/New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429451072>.
- Valdmets, Annika & Külli Habicht. 2013. Episteemilistest modaalpartiklitest eesti kirjakeeles. *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 4(1), 205–222. <https://doi.org/10.12697/jeful.2013.4.1.12>.

Abstract. Helle Metslang: The story of three (inter)subjectivity markers: *ehk*, *äkki*, *järsku*. The Estonian polysemous words *ehk*, *äkki* and *järsku* have different meanings and uses, but all three have in common the function as an epistemic modal particle. *Ehk*, that is used also as a conjunction, has probably always functioned as a particle in Estonian. Based on the corpus data, *äkki* ('suddenly', 'perhaps') has developed into a modal particle during the 20th century. Its synonym *järsku* ('suddenly') also finds some uses as an epistemic particle, but its pragmaticalization is still in its early stages. As a developing particle, *järsku* copies the functions that *äkki* has developed step by step. The use of *ehk* is mostly subjective (expression of the speaker's assessment of the content of the sentence). In the case of particles *äkki* and *järsku*, intersubjectivity (mirativity, various interrogative and directive functions and their softening) is dominating.

Different particles have different register preferences. The old and well-established particle *ehk* appears more in written registers, in both web and printed texts. Developing particles *äkki* and *järsku* spread primarily through spoken and online communication. At the same time, some types of text (forums, internet commentaries, tabloid journalism) stand out for their distinctive uses of modal particles.

Keywords: epistemic modality, (inter)subjectivity, mirativity, particles, registers, Estonian language

Lisa. Kümne partikli kasutus korpuses (100 esinemisjuhu kohta) projekti PRG341 analüüsi andmetel.

Partikkel	Pehmendav	Vastandus eelnevaga	Lause suhtlus-funktsioon			Lause aeg			Partikli paiknemine		
			küsimus	direktiiv	iroonia	olevik	minevik	tulevik	lause alguses	lause sees	lause lõpus
<i>arvatavasti</i>	100	7	1	0	0	42	47	11	31	63	4
<i>ehk</i>	80	34	18	17	14	55	28	34	40	57	4
<i>ilmselt</i>	91	15	8	0	1	65	25	13	35	62	3
<i>loomulikult</i>	0	6	0	0	4	69	19	8	62	35	4
<i>põhimõtteliselt</i>	100	17	7	2	0	79	20	9	55	42	3
<i>tõenäoliselt</i>	99	11	1	0	2	46	25	35	42	56	2
<i>tõepoolest</i>	0	13	1	0	1	67	29	6	13	87	0
<i>tõesti</i>	0	18	8	0	6	63	29	11	2	93	5
<i>võib-olla</i>	100	7	7	7	0	69	26	5	61	37	2
<i>äkki</i>	30	43	43	39	10	48	15	66	72	18	9